

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ ПІВДЕННИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Л. Д. Чижур

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури,
магістрантка 2 року навчання спеціальності «Психологія»,
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

Проблема формування етно-національної ідентичності виникла з самого початку будівництва сучасної української державності і досьогодні не втрачає значимості. Особливо гострою вона стала у зв'язку з окупацією наших територій сусідньою державою та підтримкою цих дій частиною місцевого населення. Сепаративні настрої всередині країни з болісною очевидністю поставили українське суспільство перед фактом, що без формування колективної національної ідентичності неможливо забезпечити стабільну побудову демократичної держави. В східних та південних регіонах, історично асоційованих з російським впливом, ця тема є болісною та конфліктогенною, але вкрай необхідною для вивчення.

Оскільки Україна є молодою державою, очевидно, що процес формування громадянської, національної та етнічної ідентичності населення проходить кризові трансформації. Всі ми є сучасниками та співучасниками цих змін. Проте науковий пошук в силу своєї інерційності (необхідності належної концептуалізації та операціоналізації досліджуваних понять, тривалої організації емпіричних пошуків, осмислення даних в певному історичному контексті і т.ін.) зазвичай відстає від суспільних процесів.

Пошук за запитом «національна ідентичність» у реферативній базі даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (<http://www.irbis-pbuv.gov.ua>) на момент цієї публікації відкривав 139 посилань на праці з різних галузей: соціології, психології, культурології, політології, філософії, лінгвістики, державного управління, педагогіки, архітектури та історії мистецтв. Слід відзначити вагомий внесок праць В. Арбеніної, П. Гнатенко, Я.

Грицака, В. Іващенко, К. Іващенко, С. Макеєва, Л. Почебут, А. Ручки, О. Стегнія, Н. Черниш, М. Шульги та інших авторів. Доля психологічних праць в цій міждисциплінарній галузі дуже невелика, хоча саме психологічна наука здатна пояснити глибинні механізми й закономірності формування національної ідентичності як базисного особистісного утворення, а також запропонувати нові шляхи вирішення накопичених соціальних проблем.

Теоретичні підвалини вивчення ідентичності закладені Е. Еріксоном, який визначив її як почуття особистої totoжності і історичної безперервності особистості, що остаточно формується в підлітковому та юнацькому віці. Індивідуальна та соціальна ідентичність мають два полюси: позитивний – уявлення про те, якою людиною має бути з точки зору соціального оточення, і негативний – уявлення про те, якою людиною бути не повинна. Віковий розвиток ідентичності проходить через закономірними критичними етапи, коли людина стикається з проблемою самовизначення [5]. Значний внесок в концептуалізацію цього поняття внесли соціальні психологи-інтераціоналісти, що пояснили роль референтної групи у формуванні особистості. В науковому дискурсі існує усталена інтерпретація поняття «соціальна ідентичність» як усвідомленого отоотожнення людини зі значущими для неї соціальними спільнотами, результат інтеріоризації їх ідеалів, норм та цінностей, що проявляється в засвоєнні і виконанні певних соціальних ролей.

Отже, національну ідентичність можна визначити як *а) усвідомлення себе громадянином певної держави з власною історією, мовою та традиціями; б) сприйняття себе членом певної етно-національної групи, що проявляється в почутті спільності з членами цієї групи, прийнятті та наслідуванні їх визначальних самобутніх рис (мовних, культурних, релігійних, тощо), а також ставленні до інших груп.* В цьому контексті поняття «нація» має водночас культурний та політичний зміст.

Національна ідентичність конструюється як зовнішніми соціальними обставинами, так і індивідуальною особистісною позицією. Процеси ідентифікації відбуваються під впливом різних соціальних агентів (родини,

школи, державних установ, ЗМІ), спонукаючи особистість до визначення свого місця в соціальному просторі, пошуку груп і спільнот, ототожнення з якими надає відчуття «Ми». Важливо розуміти, що приналежність до групи є фундаментом, на якому особистість вибудовує власну індивідуальність та визначає життєву позицію [3].

Проте для новостворених держав та молодих націй, що формуються у постмодерну епоху, часто неможливо застосувати класичні концепції націєбудівництва та моделі національної ідентичності на основі політичних та культурних ознак. Населення цих країн доцільно консолідувати навколо програм соціально-економічного розвитку, перспектив розбудови громадянського суспільства, єдиних демократичних та правових цінностей [1]. Тому досі справедливе зауваження В. Степаненко (2002) про те, що фрустрація масових сподівань і соціально-економічних очікувань населення, пов'язаних із перспективами української незалежності, виступає одною з причин «протестного» несприйняття української ідентичності [4].

За даними соціологічного моніторингу 2001, 2006 та 2009 рр. кількість студентів, що повною мірою відчували себе громадянами України складала лише 32, 55 та 57 % відповідно. При цьому більш чітким та «опуклим» ідентифікаційним ядром особистості виступала не національна, а *локальна ідентичність* – відчуття приналежності до рідного міста або селища [1, с. 52-53]. Д. Судін (2012) відзначив, що для молоді характерні два взаємопов'язані факти, не властиві іншим віковим групам: а) недопредставленість діяльнісних компонентів національної ідентичності: поважати українські закони та політичний устрій, наслідувати мову культуру та релігійні звичаї, відчувати відповідальність за Україну, тощо; б) надмірна представленість типів національної ідентичності, які не вимагають діяльності (народитися в Україні і прожити тут більшу частину життя, мати українське громадянство і т.ін.) [3]. Соціологічні дослідження дають багато цінних та цікавих фактів, але опитування за допомогою коротких анкет із закритими питаннями не здатні пояснити їх внутрішні психологічні механізми. Важливість цих знань

обумовлена тим, що в момент повноліття юнаки отримують повний спектр громадянських свобод і обов'язків та стають повноцінними учасниками державотворення.

Сьогодні ми вимушені констатувати, що стан дослідження національної ідентичності як психологічного феномену, через призму якого можна вивчати важливі аспекти соціального життя та впливати на них, не відповідає існуючим потребам українського суспільства. В першу чергу, потребує розробки та вдосконалення методологічна база для аналізу цього явища, його якісної інтерпретації та кількісної оцінки. Враховуючи міждисциплінарність теми, ми пропонуємо розширити можливості аналізу за рахунок залучення психолінгвістичних методів

Назріла необхідність вивчення психологічних характеристик національної ідентичності нового покоління Z, що виросло в унікальних умовах хаотичного постмодерного суспільства (так звані «зумери»). Це перша вікова когорта, що сформувалася в повністю глобалізованому, віртуалізованому та діджиталізованому світі. Нинішніх студентів, що народилися на початку 2000-их років, можна вважати вільними від сумнозвісної радянської ідентичності та колективних травм, властивих старшим поколінням. Водночас, в турбулентному світі без сталих суспільних норм і ціннісних орієнтирів молоді люди вимушені самотійно вибудовувати власну ідентичність: соціально-рольову, гендерну, релігійну, політичну, громадянську та інші. Наразі цей процес є малоусвідомленим та некерованим, часто він відбувається шляхом випадкових спроб та помилок, супроводжується ризикованими експериментами, болісним пошуком власного місця у складних та неоднозначних життєвих реаліях

Враховуючи все вище сказане, актуальну перспективу психологічного дослідження національної ідентичності молоді ми бачимо у феноменологічному аналізі регіональної та національної ідентичності студентів південного регіону України, у виявленні взаємозв'язків із ціннісною сферою особистості та відчуттям «самості», а також у визначенні соціально-

психологічних факторів, які впливають на формування національної ідентичності українського студентства.

Література:

1. Українське студентство у пошуках ідентичності : монографія / за ред. В. Л. Арбеніної, Л. Г. Сокурянської. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 520 с.
2. Тавровецька Н.І. Різні підходи до дослідження складових Я-образу особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2011. № 10. С. 74-79.
3. Судин Д. Українська національна ідентичність: змістове наповнення в регіональному та віковому вимірах. *Молодіжна політика: проблеми та перспективи*. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка, 2012. С. 119–127.
4. Степаненко В. Етнос-демос-поліс : етнополітичні проблеми соціетальної трансформації в Україні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2002. № 2. С. 102-120.
5. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис : пер. с англ. М. : Прогресс, 1996. 344 с.